

«ΤΟ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ ΟΝΟΜΑ ΜΗ ΦΟΒΗΘΩΜΕΝ...»*

Στόν βιβλικό κόσμο και στην ὀρθόδοξη πατερική θεολογία, ὁ ἐρωτικός λόγος ἔχει κυρίαρχη παρουσία. Κτίση (μὴ ὄν) και θεότητα (ὄν) συνδέονται μὲ μία ἀγαπητική και ἐρωτική σχέση.

Στὴν Παλαιά Διαθήκη ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ παραδίδεται ὡς ἐντολή ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου...» (Δευτ. 6,5). Ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ βίωνε τὸν θεῖο ἔρωτα ὡς ἐσώτατη προσωπική του ἐμπειρία (Ψαλμ. 62,2-3. 17,2 κ.ά.). Ἀλλά και ὁ Λευίτης Ἰσααφ, ἕνας ἀπὸ τοὺς τριάκοντα ἀρχιμουσικούς τοῦ Δαυὶδ, ὁ και «βλέπων» ἀποκαλούμενος, περιπαθῶς ἐκφράζει τὴν ἐνδόμυχή του ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό (Ψαλμ. 41,2-3. 72,26 κ.ά.). Τέλος, ὁ Σολομών εἰς τὸ «Ἄσμα Ἀσμάτων» ἐπιχειρεῖ νὰ παραστήσει τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό μὲ ζωηρὲς εἰκόνες και ἐκφράσεις παρμένες ἀπὸ τὸν σαρκικό ἐρωτικό βίον.

Και στὴν Καινή Διαθήκη ἡ ἀγάπη ὑπερβαίνει κάθε γνώση: «ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι και τεθεμελιωμένοι» (Εφεσ. 3,18-19). «Μηδενὶ μηδέν ὀφείλετε εἰμὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους» (Ρωμ. 13,8-10 και Ματθ. 22,37-40). Κυρίως ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τῆς Ἀγάπης, διέσωσε τὴν ἐξόχως ὑψηλή διδασκαλία περὶ ἀγάπης και θείου ἔρωτος (Ἰωάν. 17,23. 15,9. 15,10. 14,21 και Α΄ Ἰωάν. 4,8,16).

Ἡ ἐρωτική παράσταση ὑπῆρξε ἡ πιὸ ἐντονη και ἐκφραστική, γιὰ νὰ περιγράψει τὴ σχέση κτίσης και θεότητας, κτιστῶν ὄντων και Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση ἀναφέρεται συχνά και μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση τόσο στὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἀνθρώπο ὅσο και στὸν ἔρωτα τοῦ ἀνθρώπου

* Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περὶ θεῶν ὀνομάτων» PG3, 709 B.

για τόν Θεό. Γράφει ο θεϊός Ἰγνάτιος: «Ὁ δικός μου ἔρωσ ἔχει σταυρωθεῖ» (*Ρωμ.* 7,3). Ὁ μέγας Παῦλος, ὅταν κατέκτησε τόν θεῖο ἔρωτα λέγει μέ ἔνθεο στόμα: «Δέν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλά ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός» (*Γαλ.* 2,20). Ζεῖ ὄχι τή δική του ζωή, ἀλλά τή ζωή τοῦ ἔραστοῦ ὡς πολύ ἀγαπητή¹.

Ὁ ὅρος *ἔρωσ*, ὡς ὁρμή καί ἔκσταση τοῦ ὄντος πού ἀγαπᾶ καί προσφέρεται σέ μιᾶ ἑτερότητα, ἄν καί ἔχει μία ποικιλία νοημάτων, στήν πατερική θεολογία μεταπλασμένος ἔγινε συνώνυμος τοῦ ὄρου *ἀγάπη*².

Ἔτσι ὁ ἔρωτας εἴτε θεῖος, εἴτε ἀγγελικός, εἴτε ἀνθρώπινος, εἴτε ψυχικός, εἴτε φυσικός, ταυτιζόμενος σαφῶς μέ τήν ἀγάπη ἀποτελεῖ τήν «ένωτικήν» καί «συγκρατητικήν» δύναμη, πού κάνει τά «ὑπέρτερα» νά προνοοῦν γιά τά κατώτερα, τά «ὁμόστιχα» νά μεταλαμβάνουν τί μεταξύ τους «κοινωνική ἀλληλουχία» καί, τέλος, τά «ὑφείμενα» νά ἐπιστρέφουν στήν ἀγκαλιά τῶν κρειπτόνων καί ὑπερκειμένων³.

Διονύσιος ὁ Ἀρεσπαγίτης καί Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής παγίωσαν αὐτόν τόν ἔρωτα στήν ὀρθόδοξη πατερική παράδοση. Στή σκέψη τοῦ Διονυσίου, ἡ περι ἔρωτος διδασκαλία ἔχει ἄκρως χριστοκεντρικό χαρακτήρα. Ὁ Διονύσιος δέν παλεύει οὔτε γιά τήν ἐκπνευμάτωση τοῦ ἔρωτα οὔτε γιά τήν ἀποϊεροποίησή του, ἀλλά γιά «τό ἐνιαῖον τοῦ θεοῦ καί ἐνός ἔρωτος»⁴.

Ἀντίθετη ἐν προκειμένῳ ὑπῆρξε ἡ γνώμη τοῦ προτεστάντη θεολόγου Anders Nygen, ὁ ὁποῖος χαρακτήρισε διαστροφή τή χρήση τοῦ ὄρου *ἔρωτας* συνώνυμα μέ τήν *ἀγάπη*⁵.

¹ Διονυσίου Ἀρεσπαγίτου, «Περί θεῖων Ὀνομάτων», κεφ. Δ΄, 12,13 *Φιλοκαλία* τ. 3 *ΕΠΕ*, σσ. 113-114.

² Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε καί οἰκονομικά», *PG*90, 1384BC· «Τό θεῖον οἱ θεολόγοι ποτέ μὲν ἔρωτα ποτέ δέ ἀγάπην, ποτέ δέ ἔραστον καί ἀγαπητόν καλοῦσιν...». Γρηγορίου Νύσσης, «Εἰς τό Ἄσμα Ἀσμάτων» 13, *PG*44, 1048C· «Ἐπιτεταμένη γάρ ἀγάπη ἔρωσ λέγεται». Γιά τήν ἔννοια τῆς ἀγάπης στήν Παλαιά καί στήν Καινή Διαθήκη, Π. Μπρατσιώτης καί ὁ Κατάνης Κασσιανός ἀντίστοιχα *ΘΗΕ* 1, σσ. 127-132.

³ Διονυσίου Ἀρεσπαγίτου, «Περί θεῖων Ὀνομάτων», 4,15, *PG*3, 713AB.

⁴ ὄπ. 4,12, *PG*3, 709C καί Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Σχόλια εἰς τό Περί Θεῖων Ὀνομάτων», *PG*4, 26CD. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ἠθική II, Ἄνθρωπος καί Θεός καί συνάνθρωπος, ὑπαρξιακές καί βιοηθικές θέσεις καί προοπτικές*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 363-364. Χρυσόστομου Σταμουῆ, *Ἐρωσ καί θάνατος, Δοκιμή γιά ἕναν πολιτισμό τῆς Σάρκωσης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2019, ὅπου καί πλούσια σχετική βιβλιογραφία. π. Φιλόθεου Φάρου, *Ἐρωτος φύσις*, ἐκδ. Ἀρμός, σσ. 134-174, ὅπου καί βιβλιογραφία. π. Νικολάου Λουδοβίκου, *Οἱ τρόποι τοῦ προσώπου καί τά βάσανα τοῦ ἔρωτα*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2009². V. Soloviev, *Τό νόημα τοῦ ἔρωτα*, ἐκδ. Ἀρμός.

⁵ Anders Nygen, *Agape and Eros*, μτφ. Philips Watson, ἐκδ. SPCK, London 1982.

Παρόμοιες απόψεις έχουμε στο χώρο της Ὁρθοδοξίας⁶ μέ διατύπωση ἐπιχειρημάτων, τά ὅποια βέβαια ἔτυχαν ἀνάλογης ἀπάντησης⁷.

Οἱ ὀρθόδοξοι πατέρες, ἀκολουθώντας τί ρεαλιστική γλώσσα τῶν βιβλικῶν κειμένων, δέν διστάζουν νά προβάλλουν κυρίως μέ ποιητικές εἰκόνες, τί δύναμη τῆς ἐρωτικῆς σχέσης γιά τί ζωή. Δέν γράφουν ἠθικολογίες, ἀλλά ρεαλιστικά πράγματα τῆς ζωῆς πού θέλουν νά τίν ὀδηγήσουν μέσα ἀπό φωτιά καί δάκρυα στή διαρκῆ ἀνύψωση καί τελείωση⁸.

Γράφει ἐνδεικτικά ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεόν ἐκτίσατο ἔρωτα, οἷον μανικός ἐραστής πρὸς τίν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται...»⁹. Καί ὁ Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος ποιητικά ὑπογραμμίζει:

«Περιπατῶ καί καίομαι ζητῶν ὧδε κάκεισε
καί οὐδαμοῦ τόν ἐραστήν εὐρίσκω τῆς ψυχῆς μου».
«Οὕτως ἐγένετο καί νῦν ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις
ὁ Συμεών ὁ Ἅγιος, ὁ εὐλαβῆς Στουδίτης
οὗτος οὐκ ἐπισχύνετο μέλη παντός ἀνθρώπου
οὐδέ γυμνούς τίνας ὄραν οὐδέ γυμνός ὄρασθαι·
εἶχε γάρ ὄλον τόν Χριστόν, ὄλος αὐτός Χριστός ἦν»¹⁰.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀποκαλεῖ τόν ἔρωτα «Θεοῦ δῶρον»¹¹. Καί ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ἀπαντώντας σέ κάποιες αὐτονόητες ἀντιδράσεις, ὑπογραμμίζει: «Ὡστε τοῦτο δὴ τό τοῦ ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ἡμᾶς θορυβεῖτω λόγος περὶ τοῦτο δεδιττόμενος»¹².

Ὁ ἔρωτας ὡς ἀκατάπαυστη τελειωτική κίνηση ἀποτελεῖ τό κατ' ἐξοχὴν γνῶρισμα τῆς φύσεως¹³.

⁶ Ν. Γεωργοπούλου, «Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη καί ὁ ἄνθρωπος», *Θεολογία* 39 (1968) σ. 645. Μοναχοῦ Θεοκλίτου Διονυσίου, *Ἡ αἵρεσις τῶν Νεορθοδόξων* (Ὁ Νεονικολαϊτισμὸς τοῦ κ. Χριστοῦ Γιανναρά) ἐκδ. Ὁρθοδόξου Τύπου, Ἀθήνα, σσ. 20-22.

⁷ Ἰωάννη Ρωμανίδη, *Τὸ προπατορικό ἁμάρτημα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 36-37. π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Οἱ βυζαντινοὶ ἀσκητικοὶ καί πνευματικοὶ Πατέρες τοῦ ἔκτου, ἑβδομοῦ καί ὄγδοου αἰῶνα*, μτφ. Π. Πάλλη, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 23-24, 39.

⁸ Ν. Ματσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 138-139.

⁹ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, PG88, 1156C.

¹⁰ «Ἐρωτες θεῶν ὕμων», *Sources Chretiennes*, 174, 16, σσ. 12-13 καί 156, 15, σσ. 205-209.

¹¹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία IB, Εἰς Κολοσσαεῖς», *ΕΠΕ*, τ. 22, σ. 346.

¹² Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περὶ θεῶν ὀνομάτων» PG3, 709B.

¹³ Ν. Ματσούκα, *Κόσμος ἄνθρωπος, κοινωνία κατὰ τόν Μάξιμο Ὁμολογητή*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1980, σ. 135.

Διά μέσου του ἔρωτα μποροῦμε νά κάνουμε καί βαθιά ὄντολογία. Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία σημαίνει πορεία καί ἐξέλιξη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ μηδενός στὴν κορυφὴ τῆς τελείωσης. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ κάποιους πατέρες καθαυτός εἶναι θνητός, γιὰ κάποιους ἀφθαρτος καί, τέλος, γιὰ μερικούς φτιαγμένος γιὰ ἀφθαρσία καί ζωή¹⁴. Ἡ κτιστὴ ἀνθρώπινη ζωὴ κινεῖται μεταξὺ δύο πόλων, τοῦ θανάτου καί τοῦ ἔρωτα, τοῦ μηδενός καί τῆς τελειότητας. Πρόκειται γιὰ μιά ἔνταση μεταξὺ δύο δυνάμεων μὲ στόχο τὸ ξεπέρασμα τοῦ μηδενιστικοῦ παράγοντα. Δέν εἶναι κυκλική φορὰ, οὔτε ἐπανάληψη ὁμοίων καταστάσεων, ἀλλὰ συνεχῆς πορεία μὲ τὸ ἐνδεχόμενο βέβαια παλινδρόμησης. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ σκιά τοῦ ἔρωτα. Ὁ θάνατος καί ἡ ἀπόλαυσις, ἡ ἀγωνία καί ἡ χαρὰ, τὸ ἄγχος καί τὸ θαῦμα τῆς γεννήσεως εἶναι τὸ σπιτόνι καί τὸ ὑφάδι μὲ τὰ ὁποῖα ὑφαίνεται τὸ πανί τοῦ ἀνθρώπινου ἔρωτα¹⁵. Σέ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου τὰ βιώματα τῆς ἀγάπης καί τοῦ θανάτου εἶναι συνυφασμένα. Ἀκόμη καί στή φύση ἡ σχέση τοῦ ἔρωτα καί τοῦ θανάτου ἔχει τίς βιολογικές της ἀναλογίες. Ὁ κηφίνας πεθαίνει μετὰ τὴ γονιμοποίηση τῆς βασίλισσας τοῦ μελισσιοῦ. Χαρακτηριστικὴ καί ἡ περιπτώσις τοῦ ἐντόμου «προσευχόμενος μάντης»¹⁶.

Ὁ θάνατος ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης τῶν πρωτοπλάστων (Γεν. 2,17. Ρωμ. 5,12-14. Α΄ Κορ. 15,21-22. Ἐβρ. 9,27). Στὶς ἱερές Γραφές ἀπαντᾶται τριπλοῦς θάνατος: 1) ὁ φυσικός (Γεν. 25,11), 2) ὁ ἠθικός, δηλαδὴ ὁ «ἐν ἁμαρτίαις βίος» (Εφес. 2,1) καί 3) ὁ αἰώνιος θάνατος (Ιακ. 5,20. Ἐβρ. 9,27). Ὡστόσο, ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ «ἐνέδυσεν τοὺς πρωτοπλάστους χιτῶνας δερματίνους» (Γεν. 3,21), γιὰ νά μπορέσουν νά ἐπιζήσουν καί οἱ ὅποιοι, ὅπως τονίζει ἡ πατερικὴ διδασκαλία, δέν ἀποτελοῦν φυσικὸ συστατικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὁ Θεὸς «οἶωνεὶ νεκρότητι περιβαλὼν τὸν ἄνθρωπο» συνέζευξε αὐτόν μὲ τὰ ἰδιώματα τῆς ἀλόγου φύσεως, πού στὸν ἄνθρωπο ἐμφανίζονται καί λειτουργοῦν ὡς πάθη. Σαφέστερα, ὅ,τι σήμερα ὀνομάζουμε *βιολογικὴ ζωὴ*¹⁷.

¹⁴ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, «Κατὰ ἀνθρωπομορφιτῶν», 8PG76, 1092AB. Τοῦ ἰδίου, «Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν», PG74, 789A. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, «Πρὸς Αὐτόλυκον», 2, TLG 1725, 1 Section 27, σσ. 1-8.

¹⁵ Φιλόθεου Φάρου, Ἔρωτος φύσις, Ἔρωτος καὶ θάνατος, ὁ.π. σ. 124.

¹⁶ ὁ.π. σ. 129.

¹⁷ Παν. Νέλλα, Ζῶον θεούμενον, Προοπτικὴς γιὰ μιά ὀρθόδοξη κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Ἄρμος, σ. 19 κ.ε. Μεθοδίου Ὀλύμπου, «Ἀγλαοφῶν ἢ περὶ Ἀναστάσεως», 1, 39, BEΠΕΣ, 18, σ. 129: «...ἰκανῶς ἀποδείξαντες μὴ εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ σώματα...». Γρηγορίου Νύσσης, «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», 18, PG44, 192B καί τοῦ ἰδίου, «Περὶ Παρθενίας» 12, PG46, 376B καί «Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως», PG46, 148C-149A.

Αυτό που υπάρχει τώρα είναι ο θάνατος ή μάλλον μιά «έν θανάτῳ ζωή»¹⁸, ο «ύγρὸς καὶ διαλελυμένος»¹⁹ ἢ «κατεφυγμένος» βίος²⁰. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος παλεύει συνεχῶς ἐναντίον τοῦ μηδενός, πού ἀπειλεῖ ὄχι μονάχα τή βιολογική του ὄντοτητα, ἀλλά κυρίως τήν προσωπική καὶ κοινωνική ζωή του. Γνωρίζει πῶς ἀφανίζεται κάποια στιγμή βιολογικά, ἀλλά καὶ συνειδητοποιεῖ κάθε στιγμή πῶς κάτι ὠραῖο χάνεται ἢ κινδυνεύει νά χαθεῖ. Ἀπέναντι σ' αὐτή τή διπλή γνώση τοῦ θανάτου ἀντιδρᾷ μὲ δύο βασικές μορφές: 1) μὲ τὸ ἔνστικτο τῆς βιολογικῆς πάλης γιὰ τή συνέχιση τοῦ εἴδους καὶ 2) μὲ ἀπεριόριστη δίψα γιὰ προστασία, γιὰ δημιουργική ἀνύψωση καὶ ἀθανασία τῆς προσωπικῆς ζωῆς²¹.

Ὁ ἔρωτας λοιπὸν εἶναι ὁ μοναδικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἔρωτας δὲν ἐντοπίζεται μόνον στὴν περιοχὴ τοῦ ἐνστίκτου, ἀλλά στή συνολικὴ ὕπαρξη, γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἔρωτα εἶναι πολὺπλοκο καὶ συνάμα δραματικό. Οἱ λύσεις πού ἐστιάζονται σὲ ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς ἢ ἐντοπιζοῦν τὸν ἔρωτα σὲ μιά ἰδανικὴ καὶ αἰθέρια μορφή ζωῆς, παρουσιάζουν ἀρκετὴ ἀφέλεια. Ὁ ἄνθρωπος πεινάει καὶ διψᾷ γιὰ τὴν ἀθανασία²². Ἡ ὁρμὴ αὐτὴ εἶναι σὲ ὅλη του τὴν ὕπαρξη. Οἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐρωτικῆς ὁρμῆς εἶναι ἰσχυρές καὶ ἀκαταγώνιστες καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνο τοῦ ἐκμηδενισμοῦ γίνονται πολλές φορές ἀρπακτικὲς καὶ καταστροφικὲς, ὡς ἄμυνα μιάς ζωῆς πού χάνεται καὶ θέλει νά ὀλοκληρωθεῖ καὶ νά ἀπαθανατιστεῖ.

Ἡ δύναμη τοῦ ἔρωτα θεοποιήθηκε καὶ σὲ μυθικὴ μορφή πῆρε κοσμικὴ διάσταση. Ἡ μυθολογία, αὐτὸ τὸ θησαυροφυλάκιο τῶν ἀποκαλύψεων γιὰ τὴν αὐτοερμηνεία τῶν ἐσωτερικῶν βιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ἀπεικόνισε τὴν δύναμη τοῦ ἔρωτα. Μὲ διάφορες ἀλληγορίες μέσα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ τὴ μυθολογία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, παρουσιάζονται ὁ ἐραστὴς καὶ ὁ ἐρώμενος νά εἶναι ὁ φονιάς καὶ τὸ θῦμα πού φαινομενικά βρῖσκονται σὲ σύγκρουση, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ συνεργάζονται στὸ σκοτεινὸ μυστήριον τοῦ ἔρωτα πού θυσιάζει τὴ ζωὴ γιὰ νά τὴ λυτρώσει²³.

¹⁸ Γρηγ. Νύσσης, «Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων», 12, PG44, 1021D.

¹⁹ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Εἰς Β' Κορινθίους», ὁμ. 14, PG61, 387 καὶ στὸ «Εἰς Γένεσιν», ὁμ. 18, PG53, 150.

²⁰ Γρηγ. Νύσσης, «Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν», 12, PG44, 556B.

²¹ Ν. Μαρτσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ὁ.π. σ. 140. Ἡ δίψα γιὰ τὴν ἀθανασία παίρνει διάφορες μορφές καὶ κατευθύνσεις. Σὲ πολλές περιπτώσεις τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑποβόσκει ἢ τάσι γιὰ θεοποίησι τοῦ ἀνθρώπου, Πρβλ. Ἀριστοτέλους, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 10, 7, 117b.

²² Ἐπιθυμεῖ «τὸ ὄν» καὶ ὄχι «τὸ μὴ ὄν». Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Συζήτησις μὲ τὸν Πυρρόν», PG91, 297B. Γιά μίαν περὶ ἔρωτος ἱστορικὴ ἀνασκόπησι Κ. Γεωργούλης, *ΘΗΕ*, λ. ἔρωτος, 5, σσ. 884-893.

²³ Joseph Compell *Occidental Mythology* vol. III ἀπὸ τὸ *The Masks of God*, N.Y., Viking Press, 1964, σ. 235.

Πάνω στή δύναμη τοῦ ἔρωτα στηρίζονται οἱ ὑπέρμετρα κυριαρχικοί, ἀρπακτικοί καί φιλήδονοι τύποι, γιά νά σφετερισθοῦν ἀγαθά, ὑψηλά στηρίγματα καί γιά νά προξενήσουν πολέμους γιά δική τους στερέωση καί ἀνύψωση. Ὁ ἔρωτας καί ὄχι ὁ πόλεμος εἶναι ὁ πατήρ πάντων καί βασιλεύς. Οἱ ἔντονες συγκρούσεις δέν παρατηροῦνται στήν ἀπλή ἐκδίλωση τοῦ ἐνστίκτου. Σ' αὐτή τήν περιοχί ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολύ ὀλιγαρκής, ἴσως ἀγγίζει τά ὅρια τῆς ζωώδους ὀλιγαρκείας. Ὅμως στόν προηγμένο ἄνθρωπο ὁ πόθος γιά ζωή καί ἀθανασία ἀγγίζει τά δαμονικά καί ἐκρηκτικά καταστροφικά ὅρια²⁴.

Αὐτό φαίνεται στή σημερινή ὑπερκαταναλωτική κοινωνία, πού ζητάει μύριες ὄσες ικανοποιήσεις μέσα σ' ἕνα καταθλιπτικά ἀπάνθρωπο καί ἀπρόσωπο περιβάλλον. Προβάλλονται ἀκόρεστες βλέψεις, πολυπτυχοί πόθοι, ἀπελπισμένες προσπάθειες, τολμηρές καί ἀνιπατικές πράξεις γιά νά πετύχει κανεῖς ἕνα εἶδος ἀπαθανατισμοῦ.

Στό χῶρο τῶν προηγμένων κοινωνιῶν, μέσα σέ ἐπιστημονικά, φιλοσοφικά καί καθαῶς ἠθικά πλαίσια, ἡ λειτουργία τοῦ ἔρωτα ἀντιμετωπίζεται κυρίως μέ τήν υἱοθέτηση ἑνός ἀπό τά δύο ἄκρα, τοῦ ἠθικισμοῦ καί τοῦ ἐρωτικοῦ «βιολογισμοῦ»²⁵.

Οἱ ὀπαδοί τοῦ ἠθικισμοῦ θεωροῦν τό ἐρωτικό ἐνστικτο ὡς πηγί ὄλων τῶν δεινῶν, τό ὅποιο εἶναι νόμιμο μόνο στόν γάμο μέσα σέ αὐστηρά καθορισμένα καί ἐπιτρεπτά ὅρια, ἔστω καί ἂν ὁ γάμος σέ πολλές περιπτώσεις εἶναι συμβατικός. Ὁ ἠθικισμός ἀναφέρεται σέ μιά ἀρετολογική ἀτομική προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πετύχει μιά μετρήσιμη σωτηρία²⁶. Υἱοθετοῦν ἐνίοτε διπλή ἠθική, ἄλλη γιά τόν ἄνδρα καί ἄλλη γιά τή γυναῖκα, στό πρόσωπο τῆς ὁποίας ἐντόπισαν τόν διαβολικό ρόλο τοῦ κακοῦ.

Ἀναφερόμενος ὁ π. Φιλόθεος Φάρος, ψυχοθεραπευτής καί ἀνατόμος τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, στήν σεξουαλικοποίηση τοῦ σώματος καί τό ρόλο τοῦ εὐσεβιστικοῦ στοιχείου στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας τονίζει: «Τό εὐσεβιστικό στοιχείο στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας τίν ἔχει ἀναμφισβήτητα στηρίζει καί ἐνισχύσει καί ἔχει ἔτσι γίνει πρόξενο μᾶς ἐντελῶς ἀνόητης ταλαιπωρίας σέ ἀμέτρητα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἀνά τούς αἰῶνες, γιατί βρώμισε καί ἔτσι ματαίωσε τήν ἱκανοποίηση τῆς πιά ἀνθρώπινης ἀνάγκης πού εἶναι ἡ ἀνάγκη γιά πραγματική

²⁴ Ν. Μαρτσούκα, *Τό πρόβλημα...*, ὅ.π., σ. 142.

²⁵ ὅ.π. σ. 144.

²⁶ Ἀντίβαρο, Article, <https://www.antibaro.gr.article>. Ἠθικισμός: Ἡ ἀλλοίωση τοῦ κατά φύσιν βίου. Συνέπειες καί προτάσεις. Κ. Γεωργούλης, *ΘΗΕ*, λ. Πιετισμός, τ. 10, 386-389 καί Στ. Πάνου, Πουριτανισμός, *ΘΗΕ*, 10, 571-572. Φ. Φάρος, ὅ.π. σσ. 92-100.

ψυχοσωματική επικοινωνία. Η σεξουαλικοποίηση του σώματος έκανε λαγνεία τήν ανάγκη του ανθρώπου να αγγίξει τόν συνάνθρωπό του..., ανάγκη πού αισθάνθηκε και εξέφρασε ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού πού ενέπεσε επί τό σπῆθος του διδασκάλου κατά τή διάρκεια του Μυστικού Δείπνου (Ιωάν. 21,20). Η σεξουαλικοποίηση του σώματος διέστρεψε αὐτή τήν υπέροχη ἀνθρώπινη ἀνάγκη και έκφραση πού εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχείο τῆς πραγματικῆς ἀγάπης, και τήν έκανε αἰσθησιασμό, λαγνεία και τελικά ἀνηθικότητα και κτηνωδία, πού ὄχι μόνο ματαιώνουν τήν ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς κρίσιμης ἀνάγκης του ἀνθρώπου ἀλλά και τόν κατακλύζουν μέ ἐνοχές μέ νευρώσεις, μέ ψυχικές και σωματικές ἀρρώστειες· γιά νά τόν ὀδηγήσουν τελικά σέ ἕνα ἄδοξο θάνατο μέσα στήν ντροπή, τήν ἀπόρριψη, τήν αὐτοπεριφρόνηση και τή μοναξιά»²⁷.

Ἀντίθετα, οἱ ὀπαδοί του ἐρωτικού «βιολογισμοῦ» ἀπορρίπτουν και θεωροῦν ἀπαράδεκτη κάθε ἀστυνόμευση στίς ἐκδηλώσεις του ἐρωτικού ἐνστίκτου. Ἰσχυρίζονται πώς μόνο ἡ ἐλευθερία τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τήν ὑγῆ και ἐλευθερη ἀνάπτυξη του προσώπου, ἐνῶ ἡ καταπίεση και ἀπόθνηση του ἐρωτικού ἐνστίκτου δημιουργεῖ σωρεία κοινωνικῶν και ἀτομικῶν προβλημάτων. Λύση ἀποτελεῖ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς και ἡ μί ἀπόθνηση τῶν ἐπιθυμιῶν του ἐνστίκτου²⁸. Οἱ ὀπαδοί του ἐρωτικού «βιολογισμοῦ» χαρακτηρίζουν τούς ἠθικιστές συντηρητικούς και τούς θεωροῦν ἀντιπάλους σέ ὅλα τά πεδία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὡστόσο, και οἱ δύο τους ἀδιαφορώντας γιά τήν ὄντολογία του ἔρωτα, ἀρκοῦνται στήν ἠθική και φυσιολογική περιγραφή σέ σχέση μέ τό κοινωνικό περιβάλλον. Φαίνεται ὅτι στήν ἀρχή ἀπλουστεύουν τό πρόβλημα, ἀλλά μετά τήν ἀπλούστευση τό περιπλέκουν περισσότερο. Ὁ ἔρωτας ὡς πόθος γιά ζωή και ὡς ὀρμηί ἔχει ἀρχέγονα και ἐπικτήτα στοιχεία σέ μιά ἐνιαία ζωική και πνευματική πραγματικότητα, πού χρήζουν σοβαρῆς ἀνάλυσης. Δέν ὑπάρχουν δύο πράγματα πού παλεύουν (Μανιχαϊσμός), ἀλλά τό ἴδιο πράγμα πού τείνει πρὸς

²⁷ Φ. Φάρος, ὁ.π.σ.σ. 33-34. Ὁ Χρυσ. Σταμούλης χαρακτηρίζει τόν ἠθικισμό ὡς ἀνθρωποφάγο και ἀδιδφάγο, ὁ.π. σ. 134 και σ. 173.

²⁸ Φ. Φάρου, *Ἐρωτος φύσις*, Ἡ ἐρωτική «ἐλευθερία» τῆς ἐποχῆς μας μιά νέα καταπίεση, σ.σ. 79-90. π. Βασιλείου Θεομοῦ, *Ἐλξη και πάθος, Μία διεπιστημονική προσέγγιση τῆς ὁμοφυλοφιλίας*, ἐκδ. Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2016. Αναφερόμενος ὁ π. Βασίλειος, πνευματικός και ψυχίατρος, ἐκτός τῶν ἄλλων στή σκοπιμότητα αὐτῆς τῆς μελέτης ἀναφέρει: «Ἡ διεπιστημονικότητα τήν ὁποία ἡ ἐργασία αὐτή θέλει νά ὑπηρετίσει, ἔχει ὡς πρόθεση νά ἀποσπάσει τά σοβαρά αὐτά θέματα ἀπό τόν ἀφρό τῆς δημοσιότητας (ὅπου φαίνεται νά θριαμβεύουν χωρίς ἀντίπαλο) και νά τά μεταφέρει ἐκεῖ ὅπου πραγματικά ἀνίκουν: στή βάση του ἀπροκατάληπτου λόγου, στήν δίαιμα γιά ἀλήθεια, και στήν ἐπιθυμία γιά προσφορά».

τό ὄν ἐκδηλώνει συγχρόνως «τὴν ἀφορμὴ πρὸς τὰ φθαρτικά», πρὸς τὸ μηδενισμό καὶ τὴ ματαιώση τῆς τελείωσης, ὅπως λέει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής²⁹. Γι’ αὐτὸ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ πάθη, ἡ ὀρθόδοξη πατερικὴ θεολογία δὲν μιλάει γιὰ αὐτοδύναμα κακὰ πάθη καὶ αὐτοδύναμα καλὰ. Στὸν ἄνθρωπο οἱ ἐφέσεις καὶ οἱ τάσεις τῆς ὑπαρξης εἶναι πάντα οἱ ἴδιες. Ταξιδεύουμε μέσα στὴν ἴδια φθορὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Τὰ ἀρνητικὰ πάθη πρέπει νὰ μεταμορφωθοῦν. Ἡ πορνικὴ ἔφεση νὰ γίνῃ φιλία ἀγαπητικὴ³⁰. Ἡ ἐρωτικὴ ὀρμὴ ὡς πόθος γιὰ ζωὴ ἔχει τίς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ τοῦ δαμονικοῦ· τότε ὁ ἄνθρωπος μηδενίζεται καὶ τότε τελειοῦται μέχρι νὰ φθάσῃ στὴν τελειότητα.

Πῶς ὅμως μιὰ τέτοια ἀβυσσαλέα, δαμονικὴ καὶ ἐκρηκτικὴ δύναμη, ὅπως καταπὰ ἡ ἐρωτικὴ ὀρμὴ μπορεῖ νὰ περιορισθεῖ σ’ ἓναν ἠθικὸ κώδικα; Καταλαβαίνει κανεὶς εὐκόλα, σύμφωνα μὲ τὸν καθηγητὴ Ν. Ματσούκα, τὸν μονομερῆ καὶ στραβὸ δρόμο τοῦ ἠθικισμοῦ. Ἐπιθυμοῦν οἱ ἠθικιστὲς νὰ ἀδειάσουν ὀλόκληρο ὠκεανὸ μέσα σ’ ἓνα ποτήρι νεροῦ³¹. Ὁ ἠθικισμὸς στὸν ἔρωτα μοιάζει μὲ τὴν τακτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου. Καὶ ἐνῶ ὁ ἠθικισμὸς (πουριτανισμὸς) ἀστυνομεύει τίς αἰσθήσεις δίνοντας συνταγὲς «διαίτας»³² γιὰ νὰ προφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, ὁ ἐρωτικὸς «βιολογισμὸς» –ἀντίθετα– αἶρει αὐτὲς τίς ἀπαγορεύσεις. Ἄρα καὶ οἱ δύο ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα μὲ ἠθικὰ κριτήρια. Ἀρνοῦνται νὰ δοῦν τὴν τραγικὴ πλευρὰ τοῦ ἔρωτα μέσα στὰ κοινωνικὰ δεδομένα καὶ ὅλη τους ἡ προβληματικὴ ἐντοπιζεται σχεδὸν σπὴ μηχανικὴ καὶ φυσιολογικὴ ἐκδίλωση τοῦ ἐρωτικοῦ ἐνστίκτου³³.

²⁹ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Συζήτησις...* ὁ.π.

³⁰ Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, *Κατὰ Μανιχαίων*, PG94, 1549A καὶ Α΄ Ἰωάν 2, 16: «Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀλλ’ ἐκ τοῦ κόσμου ἐστίν». Ὁ Αὐγουστίνος στὶς ἐξομολογήσεις ἀσχολεῖται διεξοδικὰ μὲ τὸ παραπάνω χωρίο, καθιερώνοντας μάλιστα καὶ τοὺς ἐξῆς λατινικοὺς ὄρους: Libido senti endi (ὀρμὴ τῆς αἰσθησις), Libido sciendi (ὀρμὴ τῆς γνώσης), Libido dominandi (ὀρμὴ τῆς κυριαρχίας).

³¹ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 147.

³² Διευκρινίζουμε ὅτι ἡ ἀσκηση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας εἶναι ἄλλο πράγμα: ἔχει βάθος καὶ πολεμικὴ ἐναντίον τῶν δαμονικῶν ἐντάσεων τοῦ μηδενός. Εἶναι ὁ θεληματικὸς θάνατος τῆς ἐγωιστικῆς ἀτομικότητας καὶ ἡ δυναμικὴ ὀλοκλήρωση τοῦ προσωπικοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως. Βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, ἐκδ. Kottler, σ. 56, 7-12 καὶ Χρ. Γιανναρᾶ, *Πρόσωπο καὶ Ἔρωτος*, ἐκδ. Ἰκαρος 2017, σσ. 222-395. Πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τίς φυσικὲς ἀπαιτήσεις τῶν αἰσθησιῶν γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸ ἀληθινὸ κάλλος τοῦ κόσμου, τὸ «προσωπικὸ κάλλος τοῦ κόσμου». Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἀσκησης. «Τὰ φαινόμενα δεῖται σταυροῦ» τονίζει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής («Κεφάλαια θεολογικά ζς», PG90, 1108B. Ἡ θεωρία τῶν κτισμάτων εἰ καὶ γλυκεία ἐστίν, ἀλλά σκιά ἐστίν τῆς γνώσεως καὶ οὐκ ἐστίν ἡ γλυκύτης αὐτῆς ἀφορισμένη ἐκ τῆς τῶν ὀνείρων φαντασίας (Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, *Ἄπαντα τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά*, *Ἐπιστολή δ΄*, ἐκδ. Χ. Σπανοῦ, σ. 389).

³³ Φ. Φάρου, *Ἔρωτος...* ὁ.π. σσ. 76-96 καὶ π. Νικόλαος Λουδοβίκος, ὁ.π. σ. 79, σ. 84.

Ὁ ἔρωτας οὔτε ἀπλή ἠθική συμπεριφορά λογίζεται οὔτε ἀπλή φυσιολογική λειτουργία. Πρόκειται γιὰ ἕνα δραματικό γίνεσθαι τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Ὅσο περισσότερο πολύπλοκη γίνεται ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο περισσότερα τραγικά στοιχεία τοῦ ἔρωτα προβάλλονται στό προσκίνιο. Ἀπό ἐσφαλμένη ἀντιμετώπιση τοῦ ἐρωτικοῦ προβλήματος στό πλαίσιο ἐνός ἄκρατου ἠθικισμοῦ, γράφονται ἀπὸ ἠθικολόγους τὰ ἀθεολόγητα ἐκεῖνα καὶ ψυχοφθόρα βιβλία γιὰ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν νέων³⁴. Ὁ ἔρωτας, κάτω ἀπὸ τὸ βάρος ἠθικιστικῶν παραστάσεων, φορτώθηκε μὲ σκοτεινὴ ἔνοχὴ καὶ μὲ τὸν τρόμο τοῦ ἀπαγορευμένου πράγματος. Ἔτσι οἱ νέες ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις ζητοῦν ἐπίμονα νὰ ἀπελευθερώσουν τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ ἔνοχὴ καὶ τὸν τρόμο.

Καὶ εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ γίνῃ αὐτό, ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀρθεῖ ἡ τραγικότητα τοῦ ἔρωτα μὲ τὴν ἀγγελικὴ καὶ δαμιονικὴ ἐκδήλωση; Ἡ ὄντολογικὴ θεώρηση τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς δίνει τὰ ὀρθὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῶν ἐρωτικῶν ἐκδηλώσεων στό πλαίσιο τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητας.

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη πατερικὴ θεολογία, τὸ δαμιονικὸ στοιχεῖο τοῦ ἔρωτα ἐντοπίζεται στὴν πορνεία³⁵. Ἡ πορνεία εἶναι ἡ πιὸ ἐγωκεντρικὴ καὶ ἀρπακτικὴ δύναμη ποῦ, ἐπιβαλλόμενη, φθειρεῖ τὴν ἀγαπτικὴ κοινωνικότητα. Ἀπὸ τὴν πιὸ ἀνώδυνη μορφή πορνείας ὡς τὴν πιὸ ἐξαχρειωτικὴ ἐπικράτηση μεγάλων διαστροφῶν, ἐκδηλώνεται ἔντονα ἡ τάση γιὰ ἐγωκεντρικὴ κυριαρχία, κατοχὴ καὶ εἰδωλοποίηση τοῦ πόθου γιὰ ζωὴ. Εἶναι τὸ κεντρικὸ εἶδωλο μᾶς ἐκπεσμένης καὶ μηδενισμένης ζωῆς, τὸ ἀβυσσαλέο μηδὲν ἐνώπιον τῆς ζωοποιοῦ δόξης τοῦ Θεοῦ, ἡ πιὸ ἔντονη εἰδωλολατρικὴ τυραννία καὶ ἀκραία ἐνεργοποίηση τοῦ μηδενισμοῦ. «Τὸ κριμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης» ὅπως περιγράφεται στό 17ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης ἐρμηνεύει κατὰ βάθος τὴ δύναμη καὶ τὸ δράμα τῆς πορνείας σὲ προσωπικὲς καὶ κοινωνικὲς διαστάσεις³⁶. Ἀντίθετα, στό 12ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης προβάλλει ἔντονα τὸ ἀγγελικὸ στοιχεῖο³⁷. Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς

³⁴ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 155.

³⁵ Ἡ ἀποστασία τοῦ περιόσιου λαοῦ π.χ. κατὰ τοὺς προφῆτες θεωρεῖται ἐκπόρνευση. Π. Δημητρόπουλου, λ. πορνεία, *ΘΗΕ* 10, 549-552. Γ. Κωνσταντίνου, *Λεξικὸν τῶν Ἁγίων Γραφῶν*, ἐκδ. Γρηγόρη, ἐν Ἀθίνας, 1973, σ. 815 καὶ 640, λ. πορνεία καὶ μοιχεία ἀντίστοιχα. Ν. Μπερνιαέφ, *Γιὰ τὴ σεξουαλικότητα, τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἀγάπη*, ἐπιλογὴ Δ. Γ. Κούρτεσι, *Ἔρως καὶ γάμος* (συλλογικὸς τόμος), διευθύνση Χρ. Γιανναράς, ἐκδ. Ἀθηνᾶ (σειρὰ «σύνορο»), Ἀθίνα 1972, σσ. 151-155. Φ. Φάρου, *Ἔρως...*, ὁ.π. σσ. 33-34 καὶ σ. 141 (ὁ ὀρισμὸς τοῦ δαμιονικοῦ).

³⁶ Παν. Μπρατσιώτης, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου*, ἐν Ἀθίνας 1950, σσ. 248-260. Τοῦ ἰδίου, *Ἀποκάλυψις Ἰωάννου*, *ΘΗΕ*, τ. 2, σσ. 1083-1090.

³⁷ Π. Μπρατσιώτης, ὁ.π. σσ. 190-204.

Ἀποκάλυψης καὶ ἴσως τὸ κλειδί κατανόησής της. Ἡ γυναίκα τοποθετεῖται στό κέντρο καὶ συμπυκνώνει τὴν ἀπεριόριστη ἐρωτική κυριαρχικότητα καὶ συνάμα ἡ ἴδια μπορεῖ νά γίνει τὸ μέσο τῆς ἀπολύτρωσης καὶ ἡ πηγή τῆς ἀπεριόριστης τρυφερότητας, δοχεῖο ἀγιωσύνης, ἡ ὁποία «γυναικεῖα μορφή» παρίσταται ἐδῶ ὡς βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μητέρα τοῦ Μεσσία καὶ τῶν πιστῶν. Ἐδῶ ἀπουσιάζουν ἐντελῶς τὰ ἠθικιστικά κριτήρια, ἐνῶ τὸ δράμα τῆς ζωῆς ξετυλίγεται ἀνάμεσα σέ τραγικές συγκρούσεις καὶ πορεύεται στὴν κάθαρση³⁸.

Στὴν ὀρθόδοξη θεολογία ἔρωτας καὶ ἀγάπη ταυτίστηκαν³⁹. Τὸ ὄνομα τοῦ ἔρωτα καθιερώθηκε γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ ἡ ἐκστατικότητα καὶ ἡ ἀγαπητική ὁρμή πού κατὰ κύριο λόγο προέρχεται ἀπὸ τὴ θεία ζωή, ἐνῶ ἡ ἀγάπη εἶναι πλήρωμα καὶ πηγή ζωῆς. Στούς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρες ἡ ὁρμή αὐτὴ γίνεται ἡ πνευματικὴ μέθη ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνοι «ἐμεθύσθησαν». «Καὶ οἱ μὲν ὅλον τὸν κόσμον διήλθον, κοπιῶντες καὶ ὄνειδιζόμενοι· οἱ δέ, τὰ μέλη κοπτόμενοι, ἐξέχεαν τὰ αἵματα αὐτῶν, ὡσεὶ ὕδωρ, καὶ τὰ δεινότερα πιάσχοντες οὐκ ὀλιγόρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπίνεγκαν...»⁴⁰.

Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ταύτισε τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἀγάπη (Α΄ Ἰωάν. 4,8). Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἠθικὴ ιδιότητα τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ κακὴ χρῆσις τῆς καταρατικῆς θεολογίας γίνεται λόγος γιὰ ἠθικὲς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ⁴¹. Ἡ ζωὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀγάπη καὶ ἐκχύνεται ὡς ἀπλωτικὴ φορὰ καὶ δημιουργικὴ ἐνέργεια. Ὁ Θεός– μολοντί εἶναι ἐρῶν καὶ ἐραστὸς– δὲν ἔχει ἐρωτικὴ ζωὴ, ὅπως τὰ κτιστὰ ὄντα, ἀλλὰ μονάχα ἀγαπητικὴ. Δὲν ποθεῖ τὴν διαίωσιση, τὴν κατάκτηση καὶ τὸν ἀπαθανατισμὸ τῆς ζωῆς, ἐφ’ ὅσον εἶναι ἡ πηγή τῆς ζωῆς. Ὅποιος ἀγαπᾷ δωρίζει, ἐνῶ ὅποιος κυριαρχεῖται τυραννικά ἀπὸ τὸν ἔρωτα ζητᾷ κατοχὴ καὶ κατακτήσεις. Ὁ ἔρωτας ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι ζητητικὸς καὶ ὀλοκληρώνεται στὴν ἀγαπητικὴ φορὰ⁴².

Γι’ αὐτὸ καὶ ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνέργεια καὶ ὄχι ὡς κίνησις τῆς θείας οὐσίας, εἶναι ἐκχυσις, ἔκρηξις καὶ ἐρωτικὴ-ἀγαπητικὴ ἀπλωσις σέ μιὰ προσωπικὴ καὶ κοινωνικὴ σχέση. Γι’ αὐτὸ καὶ τὰ ὄντα πού προέρχονται ἐκ τοῦ μὴ

³⁸ Ν. Ματσούκα, ὁ.π. σ. 157.

³⁹ Ὁ Θεός εἶναι «τὸ ὅλον τοῦ ἔρωτος» - «ὁ ἔρωτας αὐτός ἐστιν ἡ ἀγάπη, γέγραπται δέ ὅτι ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ». Μαξίμου Ὁμολογιτοῦ, «Σχόλια εἰς τὸ περὶ θεῶν ὀνομάτων», 4, 17 PG4, 269D.

⁴⁰ Ἰσαάκ Σύρου, Ἄπαντα τὰ εὐρεθέντα ἀσκητικά, Λόγος 24, «περὶ τῶν σημείων καὶ ἐνεργημάτων τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ», ἐκδ. Χ. Σπανός, Ἀθῆναι, σ. 105.

⁴¹ Ἰ. Κασσομενάκη - Ἄντ. Κόμπου, Ἐγχειρίδιο Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 47.

⁴² Ν. Ματσούκας, ὁ.π. σ. 159.

όντος (όχι από τί θεία ουσία, από τό μηδέν, έπομένως εΐναι έτερούσια) άδυνατοϋν νά αγαπήσουν, άν δέν ένταχθοϋν σ' αυτή τί ζωοποιητική και αγαπητική κοινωνία του Θεοϋ⁴³.

Ό άνθρωπος, άν δέν μεταμορφώσει τήν έρωτική του φορά προς τόν Θεό σέ αγαπητική, δέν μπορεί νά έχει πλήρη θεογνωσία. Πρέπει ό ίδιος νά γίνει αγάπη (Α΄ Κορ. 13,10). Τότε νικά και τόν καταστροφικό έρωτα, πού τόν μεταμορφώνει σέ αγάπη. Η θεία αγάπη εΐναι αυτοπηγή κάθε κίνησης και ζωής, ένω ή ανθρώπινη αγάπη ό θρίαμβος έναντίον κάθε έγωκεντρισμοϋ και τό άπλωμα τής ύπαρξης σέ κάθε μορφή προσωπικής και κοινωνικής ζωής. Ό κόσμος δημιουργήθηκε από αγάπη, συντηρείται από αγάπη και άναδεικνύεται μέ αυτή. Ό προορισμός του ανθρώπου εΐναι νά γίνει θείο καλλιτέχνημα μέ ύπομονή, μέ δημιουργική άνέλιξη και μέ νίκη κατά των μηδενιστικών δυνάμεων του έρωτικού ανταγωνισμοϋ. Χωρίς τήν κίνηση τής τελείωσης ό έρωτας χαρακτηρίζεται έγωκεντρικός. Όταν ή έρωτική ζωή παίρνει τόν άρνητικό δρόμο, τό βασικό της χαρακτηριστικό εΐναι ό ναρκισσισμός⁴⁴ και ή έντονη τάση γιά αυτοϊκανοποίηση μέ ποικίλες μορφές. Η συστείρωση στην έγωκεντρική έστία γίνεται όλοένα περισσότερο πεισματική και έπίμονη. Σ' αυτή τί μορφή τής ζωής λείπει ή αυτόαρκεια και ή πλησμονή τής αγάπης και κάθε στιγμή έλλοχεϋει ό κίνδυνος νά συμβεί τραγικά ή άποτυχία και ή έκπτώση. Όπου άπουσιάζει ή αγάπη, εισβάλλει ή τυραννική κυριαρχία του έγωκεντρικού έρωτα.

Ό θεϊος έρωσ εΐναι έκστατικός, πράγμα πού σημαίνει ότι ό έρωτας δέν εΐναι γι' αυτόν πού αγαπά, αλλά γιά τόν αγαπώμενο· δέν εΐναι γιά τούς έραστές αλλά γιά τούς έρωμένους. Αυτό θά πει έκστατικότητα και κοινωνικότητα. «Ήστι δέ και έκστατικός ό θεϊος έρωσ, οϋκ έδω ένυτων εΐναι τούς έραστές, αλλά των έρωμένων»⁴⁵.

Μόνο μέ τό πρΐσμα τής όρθόδοξης θεολογίας, πού δέχεται όλα τά παραπάνω ως βασικές προϋποθέσεις, μπορεί νά κατανοήσει κανείς και τό νόημα τής χριστιανικής παρθενίας⁴⁶. Πολλοί νομίζουν ότι ή παρθενία άποφεύγει τό

⁴³ Μαξίμου Όμολογητοϋ, «Κεφάλαια Θεολογικά» 4, PG90, 1384CD.

⁴⁴ Κ. Φράγκου, *ΘΗΕ*, λ. ναρκισσισμός, τ. 9, σ. 317.

⁴⁵ Μαξίμου Όμολογητοϋ, *Κεφάλαια διάφορα...*, PG90, 1384CD.

⁴⁶ Παν. Δημητρόπουλου, λ. σάρξ, *ΘΗΕ* 10, 1177. Γρηγορίου Θεολόγου, «Ήπι θεολογικά, Ποίημα Α΄, Παρθενίας εγκώμιον», PG37, 561-563 και PG37, 577-578. Θ. Ζήση, *Τέχνη Παρθενίας (ή επιχειρηματολογία των πατέρων περί τής έν Χριστώ αγάμίας και αι πηγαι αυτής)*, Θεσσαλονίκη 1973. Γ. Μαντζαρίδη *Γάμος και αγάμια εις τήν Εκκλησίαν, Μέθεξι Θεοϋ*, έκδ. Όρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 193-195. Χρυσοστ. Σταμούλη, *Έρωσ...*, ό.π. σσ. 184-189 και 197-199.

γάμο και τίς ἐρωτικές σχέσεις ὡς πράγματα δαμονικά και ἀκάθαρτα. Τέτοια πράγματα δὲν λέει ἡ ὀρθόδοξη θεολογία⁴⁷.

Ἡ παρθενία συντρίβει τὴν ἰδιοτέλεια και φτιάχνει τὸ πρόσωπο τῆς ἐρωτικῆς τελείωσης τῆς ἀγαπητικῆς και δημιουργικῆς προόδου. Εἶναι μία κατὰ πρόγευση ἀποκατάσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ ἀσκητὴς μεταμορφώνει τὴ σχέση του μὲ τὸν κόσμον σὲ σχέση ἀγάπης. Ἔτσι ἡ παρθενία εἶναι πρόγευση τοῦ Παραδείσου και νίκη ἐναντίον τοῦ θανάτου. Ἡ παρθενία ὀδεύει τὸ δρόμον τῆς αὐτοπροσφορᾶς, τῆς ἀνιδιοτέλειας και τῆς ἀγάπης, ἐνῶ ὁ γάμος πραγματώνει τὴ νίκη κατὰ τοῦ θανάτου. Ἄλλα εὐεργετήματα, ὅπως ἡ σβέση τῶν παθῶν, εἶναι δευτερεύοντα.

Σχεδὸν ὁμόφωνα ἡ ὀρθόδοξη πατερική παράδοση ἀποκρούει κατηγορηματικά τίς μανιχαϊκὲς ἀντιλήψεις μεταξύ γάμου και παρθενίας. Εἶναι δύο διαφορετικοὶ δρόμοι πάνω σὲ μιὰ ἐνιαία γραμμὴ πορείας. Ὁ γάμος ἀποτελεῖ τὸ νεῦρον τῆς ἱστορίας και ἐπομένως τῆς θείας οἰκονομίας, ἐνῶ ἡ παρθενία κατὰ πρόληψη πραγματώνει ἀμεσότερα τὴν ἔλευση τῆς θείας βασιλείας⁴⁸.

Εἶναι σκόπιμον ἐν προκειμένῳ νὰ διευκρινισθεῖ πὼς ἄλλη ἦταν ἡ παραδείσια και ἄλλη εἶναι ἡ μεταπτωτική παρθενία. Στὸν Παράδεισον ὑπῆρχε παρθενία γιατί δὲν ὑπῆρχε θάνατος, τὸ πολίτευμα τοῦ παραδείσου ἦταν ἡ παρθενία⁴⁹. Ἡ μεταπτωτική παρθενία μὲ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ νικά τὸν θάνατον.

Ὁ Χριστὸς ὡς Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας χορηγεῖ τίς ἀγιοπνευματικὲς ἐnergείες τῶν ἱστορικῶν μετασηματισμῶν και τῆς προσωπικῆς τελείωσης (*Εφεσ.* 5,22-32). Ὁ Θεὸς ἔκλεισε τὴν πόρταν τοῦ Παραδείσου ἐξ αἰτίας τοῦ ἀντάρτη ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν ἀνοίγει και πάλι διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ περιούσιου λαοῦ και τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ⁵⁰. Καί πάλι ἡ δημιουργική ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, πού ἔφερε τὰ πάντα στὴν ὑπαρξὴν ἀπὸ τὸ μηδὲν, ξαναπλάθει τὸν σκοτεινὸ και μηδενιζόμενον κόσμον.

⁴⁷ Ἰ. Κασσομενάκη-Αντωνίου Κόμπου, *ὁ.π.* σσ. 380-386. Γρηγ. Νύσσης, «Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», 17PG44, 189C. Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, «Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως» 4, 24 PG94, 1208A. Μεγ. Βασιλείου, «Εἰς τὴν Ἑξαήμερον», 7 PG 29, 160BC.

⁴⁸ Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.* σ. 165.

⁴⁹ Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις...* 4, 24 PG94, 1208A «ἐν παραδείσῳ παρθενία ἐπολιτεύετο...». Ὁ Δαμασκηνὸς περιγράφει τοὺς πρωτοπλάστους μὲ δύο τρόπους: στὴ μία περίπτωση ἔχουν νοερά προσευχή (Ἀντιοχειανὴ Σχολή) και στὴν ἄλλη θέωση (Ἀλεξανδρινὴ Σχολή) χωρὶς νὰ παίρνει θέση στὸ θέμα. Ἰωάν. Ρωμανίδη, *Ἐμπειρική Δογματική*, τ. 2, σ. 181.

⁵⁰ Μ. Ἀθανασίου, *Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου* 17 PG25, 125AB. «Ἐκτός μὲν ἐστὶ τοῦ παντός κατ' οὐσίαν, ἐν πᾶσι δὲ ἐστὶ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι τὰ πάντα διακοσμῶν και εἰς πάντα ἐν πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐφαπλῶν και ἕκαστον και πάντα ὁμοῦ ζωοποιῶν».

Ίστορικά αυτή ή Έκκλησία πραγματώνεται μέ τή γέννηση τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβραάμ καί τίς γεννήσεις τῶν προφητῶν, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ: «Τοῦ γενάρχη τῆς καινῆς κτίσεως»⁵¹. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καί τόσοι προφῆτες γεννιοῦνται ἀπό στείρες γυναῖκες καί ὁ Χριστός ἀπό μιᾶ Παρθένο. Ἡ στείρα φυσική ὁδός καρποφορεῖ μέ τόν νέο δεσμό, πού εἶναι ὁ δεσμός τῆς δημιουργικῆς ἀγάπης. Καί ἡ ἀγάπη αὐτή ἐκχύνεται πλουσιοπάροχα στήν Έκκλησία, στό γάμο καί στήν παρθεσία. Ἡ βασική ὑποδομή ὅλης τῆς Δημιουργίας εἶναι ἡ ἀγάπη. Ἡ Δημιουργία, ὕστερα ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς πρὸς τό «καθ' ὁμοίωσιν», ξαναβρίσκει καί πάλι τήν πορεία τῆς μέ τή θεία καί τελειωτική ἀγάπη, πού τήν ἀποκτάει ξανά μέ τήν Έκκλησία καί ὅλες τίς μυστηριακές τῆς ἐκφάνσεις⁵².

⁵¹ Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Περί διαφόρων ἀποριῶν», *PG*91, 1308D-1312B. Τοῦ ἰδίου, «Πρὸς Θαλάσσιον», *PG*90, 621AC. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, *Ὁμιλία* 60, 12, ἐκδ. Σ. Οἰκονόμου, Ἀθῆναι 1961, σ. 259.

⁵² Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, «Περί θεῶν ὀνομάτων», 4, 7, *PG*3, 704A καί 4, 14, *PG*3, 712C-713A. Ν. Ματσούκα, *ὁ.π.*, σ. 168.